

Petra Pogorevc

JOŽI

Biografski roman o življenju Jožice Avbelj

DRUGI OTROK

Ne spomnim se, kaj mi je kot otroku dalo misliti, da se je v naši družini pred mano rodil še nekdo, ampak nekaj je moralo biti, ker sem mamico in očita naravnost vprašala, kako je s tem. Povedala sta mi, da sem imela starejšo sestrico, ki ji je bilo ime Alenka in je kmalu po rojstvu umrla. V spominu imam, da sta me peljala pred veliko temno rjavo hišo v Postojni, kjer se je rodila, in mi pokazala park pred njo, kjer so bili pokopani taki mičkenci dojenčki.

Mnogo kasneje, ko sem že znala brati, sem med pospravljanjem v omari naletela na šop njunih pisem. Nisem vedela, kaj je v njih, zato sem jih odprla in videla, da sta si pisala tudi o Alenki in bolečini, ki sta jo čutila ob njeni izgubi. Čeprav me je zanimalo, kaj se je z njo zgodilo, sem odnehala zaradi sramu, ker brskam po rečeh, ki so samo njune in se mene ne tičejo. Ne da bi pisma prebrala, sem jih vrnila v kuverte in jih odtlej pustila čisto pri miru.

Nikoli nisem izvedela, kdaj se je Alenka rodila in zakaj je umrla. Ko sem že odrasla, sem se trudila to raziskati, vendar mi ni uspelo. Celo tega ne vem več, kje stoji velika temno rjava hiša, ki se je tako živo spominjam. Včasih si mislim, da me spomin vara in sploh ni obstajala. V starša nisem več vrtala, ker sem si zapomnila, da sta bila na Alenkinem grobku hudo žalostna. Zelo nerada štefnjam po skrivnostih drugih ljudi, pa tudi njima sem to naredila samo enkrat.

Sem torej drugi otrok, čeprav imam samo mlajšo sestro. Rodila sem se 15. novembra 1951 v stari, že davno

opuščeni postojnski porodnišnici, ki je začela delovati šele po Alenkinem rojstvu. Mogočna dvonadstropna stavba, ki ima danes status kulturnozgodovinskega spomenika, se razteza ob Jamski cesti, ki pelje proti Postojnski jami. Ženske iz Postojne in širše okolice so tam rojevale, dokler niso leta 1988 zgradili velike in sodobne porodnišnice v centru mesta.

Ko sem izvedela za Alenko, se mi je za nekaj časa porušil svet. Nisem mogla dojeti, kako je mogoče, da sem šele drugi, in ne prvi otrok. Staršema sem že zdavnaj naročila sestrico ter sanjarila o tem, kako bom pazila nanjo in jo naučila vse sorte stvari. Biti starejša sestra je bilo v moji glavi isto kot biti prvi otrok.

Kako sem jo lahko izgubila, če je sploh nisem imela?

In kako naj bom starejša sestra, če nisem prvi otrok?

Druga stvar, ki me je pri vsem skupaj osupnila, pa je bilo to, da sta starša sestri dala ime Alenka. Ker meni je že od nekdaj grozno, da moram biti Jožica! Kadar sem se jezila nanju, ker sta mi dala to ime, sta se rada zatekla k razlagi, da otroci pogosto dobijo imena po starših.

»Mami je Jožefa, ti si pa Jožica, to je lepo in tudi prav je.«

Ime mi ni bilo zaradi tega nič bolj všeč, ampak sem se pomirila. Potihem sem si mislila: Še dobro, da nisem dobila imena po očitu, ki je Štefan, v tem primeru bi bila Štefka, kar bi bilo še hujše ...

»Mami je Jožefa, ti si pa Jožica, to je lepo in tudi prav je.«

Zabičala sem si, da moja mlajša sestrice, ki sem jo tako željno pričakovala, nikakor ne sme postati Štefka ali kaj podobno groznega. Mislim, *no way!* Še najboljše bo, sem tuhtala, če ji imena sploh ne bosta izbrala mami in oči, ampak jaz sama. Težila sem jima do onemoglosti.

»Mami, oči, rada bi imela sestrico, ki bi ji bilo ime Jasna!«

Obe želji sta se mi izpolnili leta 1956, ko sem imela malo manj kot pet let. Jasna se ni rodila v Postojni kot medve z Alenko, ampak v Ljubljani. Ko se je bližal veliki dogodek, je oči odpeljal mamico v porodnišnico, midva pa sva se za par dni preselila na Ježico k stari mami, njegovi mami, na katero sem bila močno navezana. Skupaj sva spali v sobici, ki smo ji rekli štiblc, in tam sem izvedela težko pričakovano novico, da je mami rodila sestrico, ki ji je ime Jasna.

Skakala sem od sreče! Vsi štirje smo se vrnili domov v Postojno, kjer pa je moje veselje za nekaj časa močno skopnelo. Jasna mi je odvzela velik del pozornosti, ki sem jo do njenega rojstva dobivala v neomejenih količinah, poleg tega pa jo je bilo treba kar naprej vahtati, kar mi je začelo iti blazno na živce. Ko se je rodila, sem bila ravno toliko starejša od nje, da sem se že znala zamotiti po svoje, zato mi je bila kot dojenčica pogosto v breme. Včasih je zaradi tega celo nisem marala. Nisem grdo ravnala z njo, ampak spomnim se občutka, da mi je odveč.

Tako je bilo podnevi, ponoči pa sem se bala zanjo. V Postojni smo živeli v hiši na Kolodvorski cesti, ki se tako imenuje zato, ker je speljana vzdolž železniške proge.

Naše stanovanje je bilo razmetano po vsem prvem nadstropju: kuhinjo in spalnico je ločeval hodnik, na njegovem koncu sta bili še shramba in ropotarnica, v kateri je mami hranila vloženo zelenjavo in marmelade, oči pa orodje in vijake. Kopalnice nismo imeli, stranišče na štrbunk smo si delili s sosedi, v kleti pa smo imeli drva, čeprav nismo kaj dosti kurili. Toplo je bilo samo v kuhinji, kjer je čez dan gorelo v šporgetu. Spalnica, v kateri smo spali štirje, je bila pozimi ledeno mrzla.

V spalnici smo imeli psiho z ogledalom in ogromno garderobno omaro z dvojnimi vrati. Na notranji strani je bil na vsakem vratnem krilu obešen pajacek kopitljaček. Če si ga pocukal za vrvico, je istočasno dvignil roke in noge. Podnevi nista bili ne psiha ne omara nič posebnega, ponoči pa sta postali strašljivi. Preden sem zaspala, se mi je dozdevalo, da bo nekdo stopil iz omare ali ogledala in odnesel Jasno. Tega, da bi jo izgubila, me je bilo nenehno strah. Tako kot mi je šla podnevi na živce, sem se ponoči zbujala vsa potna od strahu, da mi jo bo kdo ukradel.

Veliko redkeje, ampak vendarle, sem se izgube sestrice bala podnevi, kadar sem jo vahtala na prostem. Včasih sem jo peljala do železniške proge, čez katero otroci sicer nismo smeli, smo pa imeli dovoljenje, da se igramo ob tirih. Tam smo večkrat naleteli na romske otroke, ki sem se jih potihem bala, še posebej kadar jih je bilo veliko na kupu.

Ker so nas odrasli radi strašili, da cigani kradejo otroke, sem jih imela na sumu, da mi hočejo odnesti Jasno. V glavi sem si kar naprej sestavljala vse sorte scenarije,

kako se bom znašla, če nama bodo kdaj kaj hoteli. Čeprav so bili večinoma starejši in močnejši od mene, sem jih v domišljiji nazadnje vedno premagala in Jasno osvobodila.

Enkrat sem bila z njo zunaj ob železnici in jih zagledala. Trdno sem zamižala in si vroče zaželela, da bi imela dolg zložljiv meter, s katerim bi jim jo iztrgala, ko jo bodo vzeli, potem pa hitro stekla v bližnji blok, ki smo mu vsi rekli železničarski, zaloputnila vrata in naju rešila ... Seveda se ne takrat ne kdaj kasneje ni zgodilo nič takega, kajti tisti Romi so bili tako kot jaz in moji pajdaši s Kolodvorske ceste še otroci in nikoli nikomur niso hoteli nič hudega.

Strah pred izgubo sestrice, ki me je običajno hromil ponoči, se je v takih situacijah naselil vame kar sredi dneva. Po tistem dogodku sem se zavedela, kakšna sreča je pravzaprav imeti mlajšo sestrico, in se nehala smiliti sama sebi. Skozi kuhinjsko okno sem skočila ven na teraso in stekla do štrika, na katerega je mami obesila sveže oprano perilo. Zakopala sem nos v Jasnine dišeče pajacke, majčke, nogavičke in kapice, vpijala njihov vonj in čakala, da se je moj strah razblinil. Odleglo mi je, ko me je zalila čista in brezpogojna sestrsko ljubezen.

Postopoma sem se na prisotnost mlajše sestrice navadila in jo vzljubila. Jasna je rasla, nas vse tri spravljala v čudenje in radost ter plenila naša srca z razprtimi ročicami in žarečimi nasmehi. Počasi je shodila ter usvojila prve besede in stavke, zato se je z njo dalo zamotiti na vse več načinov. Lahko sem si izmišljevala zmeraj boljše igre, ki

sem jih morala sicer voditi sama, ampak tudi njena vloga je sčasoma postajala vse bolj aktivna in zabavna.

Ponavadi sva se igrali v kuhinji, ker je bilo tam toplo in prijetno. Ob oknu je stal divan, nad njim je na zidu visela okrasna preproga, desno je bila kredenca z radiem, nasproti nje pa še šporget na drva in jedilna miza. Med oknom in šporgetom je bil kot v kakšnem gradu v steno vzdani umivalnik s pipo. V tej vznemirljivi kuhinjski scenografiji, ki je bila hvaležno prizorišče najinih otroških iger, me je od vsega najbolj vznemirjala zavesa, ki je plahutala pred oknom.

Čakala sem na primerno priložnost. Mami mi je dovolj zaupala, da naju je včasih za krajši čas pustila sami, in tako sem se enkrat, ko je ni bilo, povzpela na divan, snela zaveso z okna in se začela zavijati vanjo. Ko se je vrnila domov in jo našla na tleh, ni bila tega niti najmanj vesela. Še pomisliti ni bilo mogoče na to, da bi ji lahko razložila, kako *ludo* sem se z njo igrala, tako je bila huda. Tistega dne ne bom nikoli pozabila, ker se je Jasna takrat prvič zavzela zase.

»Kdo je snel zaveso?« se je razjezila mami.

»Jasna, kdo pa,« sem se zlagala.

In potem se je tisti drobižek naenkrat oglasil.

»Ne, pa nisem,« je razločno rekla.

Ne znam povedati drugače, kot da je takrat zelo zrasla v mojih očeh. Dala mi je vedeti, da ni le nadležna mlajša sestra, ki jo moram vahtati, čeprav bi raje počela kaj drugega, ampak bitje z lastno voljo, ki se zna postaviti zase. Začutila sem globoko spoštovanje do nje.

Danes je Jasna veliko srce naše družine. Z možem Sudom ter sinovoma Rokom in Dejanom živi v Ljubljani. Po tistem, ko nam je leta 1985 čisto prezgodaj umrla mami, je dolga leta in desetletja skrbela za očita, ki sva ga izgubili šele nedavno. Bil je prava korenina, kajti malo pred tem smo slavili njegov 100. rojstni dan! Rada imam Jasno in hvaležna sem življenju, da imam tako perfektno sestro. Po izobrazbi je pravnica, sva pa seveda zdaj že obe penzionistki. Pred par leti sem se ji opravičila, ker sem jo kot starejša sestra komandirala in jo imela kdaj po nepotrebnem na grdo, pa se je smejala in rekla, da se je imela ona z mano zmeraj prima.

Včasih se še vprašam, kako bi bilo, če bi imeli tudi Alenko.

V kakšno punco bi zrasla, kaj vse bi me tri skupaj počele?

Bi se kot smrklja mogoče manj bala, da bom izgubila Jasno?

Odkritje, da nisem prvi, ampak drugi otrok, me je v otroštvu in kasneje precej zaznamovalo, mnogo bolj kakor Jasno, ki je toliko mlajša, da je zgodba o izgubljeni sestrici ni vznemirjala in spremljala tako vztrajno, kot je mene. Hvaležna sem mamici in očitu, da sta svojo skrivnost delila z mano. Tako v zasebnem življenju kot v gledališču sem se pozneje velikokrat vprašala, kakšna bi pravzaprav bila,

Rada imam Jasno in hvaležna sem življenju, da imam tako perfektno sestro.

če mi starša ne bi že tako zgodaj razkrila, da sem se jima rodila šele druga po vrsti.

Bi to kako vplivalo name? Bi mogoče živila kako drugače?

Tudi kadar sem delala gledališke in filmske vloge, sem bila pozorna na to, koliko bratov in sester ima lik, ki ga igram, in kateri po vrsti je prišel na svet. To je bila moja skrivnost, ki je nisem delila z nikomer. Zame je bila zelo pomembna, druge igralko in igralci pa se s tem verjetno niso ukvarjali toliko kot jaz. Vsaj ne tisti, ki niso izgubili bratca ali pa sestrice.

STIK Z ZEMLJO

Moja mami Jožefa, ki so jo klicali Joža, je bila doma iz Ivanjega sela na Notranjskem. Rodila se je leta 1928, njen dekliški priimek je bil Urbas. Kamniti hiši z debelimi zidovi, v kateri je gor zrasla, se je reklo Pri kajžnu, ker je bil stari ata kajžar. Tja sem kot otrok pogosto hodila na počitnice k stari mami, staremu atu in stricu Froncu, ki mu je bilo sicer ime Franc, ampak ga ni nikoli nihče tako klical. Na drugem koncu vasi je živela in še vedno živi moja teta Slava.

Stara mama in stari ata sta se na začetku prejšnjega stoletja za dalj časa preselila čez lužo, v Ameriko. Nista bila edina, mnogi vaščani so se zaradi revščine odpravili na drugo stran sveta po lepše življenje. V Ameriki so se starima staršema, ki sta že imela sina Fronca, rodili še trije otroci: Janez, Zofija in Meri. Stari ata je v rudniku zaslužil dovolj, da se je družina lahko vrnila domov. Doma je razširil hišo, ker je stara mama rodila še mojo mami ter teti Slavo in Štefo.

Tete in strice po mamičini strani so bili razmetani po vsem svetu: stric Janez je postal stric John, saj se je vrnil v Ameriko, tam odslužil vojsko, se naselil v manjšem kraju Braddock blizu Pittsburgha v Pensilvaniji in vzel za ženo teto Mimo, Slovenko iz druge generacije priseljencev. Teta Zofi se je omožila z Italijanom in preselila v Liège v Belgiji, teta Meri se je poročila s Hrvatom in odšla v Beograd, teta Štefa pa je vzela vojaškega častnika z Visa in z njim živela v Vipavi.

V Ivanjem selu je bilo pri stari mami fino, ampak mičkeno dolgocajtno. Živela je s starim atom in stricem Francem. Tako kot stara mama na Ježici je imela štiblc, v katerem sem se ponoči stiskala k njej, kadar sem prišla na počitnice. Poleg volov, prašičev in kur so bili pri hiši tudi zajci, s katerimi sem se rada igrala, sicer pa ni bilo tam nič zanimivega za početi.

Veliko bolj zabavno je bilo na drugem koncu vasi pri teti Slavi. Z možem, stricem Francem, sta imela tri otroke, Francija, Zvonko in Danico, pa zmeraj so bila na dnevnem redu kakšna kratkočasna opravila. Jeseni smo ličkali koruzo, pozimi luščili fižol, spomladi in poleti pa smo hodili na njivo sadit, okopavat in pobirat krompir ter na travnik obračat in pospravljat seno. Kadar smo med delom na tleh zagledali kačo, je teta Slava ni ubila, ampak jo je samo prijela in prestavila. Seveda pa je kače dobro poznala in je vedela, katera je strupena in katera ne.

Stric Franc nam je včasih kar z golimi rokami nalovil ribe, ki nam jih je potem teta Slava pripravila za večerjo. Slekkel si je hlače, tako da je bil v samih gatah, potem je šel pa pod kakšen grm ob potoku, v senco, se tam potuhnil in jih počakal ... Včasih smo šli vsi skupaj tudi v gozd, kjer sem na ves glas pela in preverjala, kako visoko grem lahko s svojim glasom.

»I-i-i-I-na, I-i-i-I-na, I-i-i-I-na, I-i-i-I-na!«

»Daj še, daj!« me je spodbujala teta Slava in se zraven zmeraj na vsa usta smejala.

»I-i-i-I-na, I-i-i-I-na, I-i-i-I-na, I-i-i-I-na!«

Moja mami ni bila verna, njeni sorodniki v Ivanjem selu pa. Teta Slava je vsako nedeljo hodila k maši. Ampak ne ona ne stara mama ne kdorkoli drug me niso nikoli silili, naj hodim v cerkev, molim za mizo, se križam ali kaj podobnega. Ko sem bila že starejša, sem bila enkrat na obisku pri teti Slavi in sem jo vprašala, ali mi posodi *Sveto pismo v slikah*. Šele takrat mi ga je dala za prebrat, sama sem ji rekla zanj ... Ker sta me vzgajala ateista, sem enkrat, ko sem bila še bejbiček in me je oči pripeljal na počitnice, pri stari mami že na vratih tulila:

»Stara mama, stara mama! A veš, da sem videla ljudi, ki so šli v cirkus!«

Stara mama je postala nejevoljna. Obrnila se je k očitu in ga pogledala izpod čela:

»Štefan, za božjo voljo, bi pa ja lahko otroku povedal, da so šli v cerkev!«

Doma nismo praznovali božiča, ampak samo novo leto, Miklavža sem pa enkrat srečala v Ivanjem selu. Zvečer smo se zbrali na toplem v hiši in se pogovarjali. Stari ata je kot ponavadi čepel na krušni peči in čikal tobak. Njegovi pljunki so leteli na žaganje na tleh pred pečjo, ki ga je stara mama vsak dan pometla in zamenjala z novim. Naenkrat so se odprla vrata in v hišo je stopil Miklavž! S sabo je imel parkeljna, ki je staremu atu prinesel nove hlače! Bil je strašno prijazen, najbrž se zaradi njega nikoli kasneje nisem bala ne parkeljnov ne hudiča ...

Moj oči Štefan se je rodil leta 1920 in je doma z Ježice. Njihovi hiši se je reklo Pri Kopčevih. Starega ata nisem poznala, vem samo, da je delal na železnici in bil, preden je spoznal staro mamó, enkrat že poročen. Pred par leti sem se začela družiti s svojimi polsestričnami, same simpatične punce so. Ena stanuje v Novi Gorici, druga v Novem mestu, tretja pa na Reki.

Staro mamó z Ježice sem naravnost oboževala. Po rodu je bila z Gorenjskega, zaradi nje sem v otroštvu vzljubila gorenjščino in včasih še zdaj pošvapam. Že kot zelo majhna sem imela res odličen posluh za jezike in narečja. Dobro sem recimo poznala razliko med notranjščino, ki sem je bila vajena iz Ivanjega sela, gorenjščino, ki jo je uporabljala stara mama na Ježici, in ljubljansčino, ki so jo govorile moje tamkajšnje tete in strici. Tisto tapravo, ki je skoraj ni več.

Taprava ljubljansčina ni to, kar se govori danes, ko ljudje kar krajšajo besede tja nekam v tri krasne. Taprava ljubljansčina ima melodijo, taprava ljubljansčina je melodija! Sem pa tja jo še zmeraj zaslišim, tako pri drugih kot tudi pri sebi. Ko sem študirala igro na Akademiji, mi je Janko Moder, moj profesor za govor, s katerim sva se zelo dobro razumela, nekoč rekel, da je pri meni zaznal ljubljansčino. Za to, da slišiš tapravo ljubljansčino, jo moraš poznati. Vedeti moraš, kaj to je. Za spoznanje vleče na gorenjščino, ampak seveda so med njima tudi razlike.

Stara mama z Ježice je poleg mojega očita rodila še moji teti Lenko in Rozi ter strice Toneta, Andreja, Pavleta in Francija. Stric Tone je kasneje ostal v stari družinski hiši

na Ježici, kjer danes živi moj bratranec Brane ter z ženo prideluje zelenjavo in sadje. Teta Lenka in stric Andrej sta si zgradila hišo dvojčka za ježiško cerkvijo, teta Rozi je živela v Trnovem, stric Franci pa na Viču. Stric Pavle se je preselil v Zemun pri Beogradu. Pravzaprav ga nisem zares poznala, ker nas ni obiskoval, nam je pa za vsako novo leto po pošti poslal lepo voščilnico.

Ljubljana je bila takrat manjša kot danes, ampak spet ne tako majhna kot takrat, ko je bil majhen moj oči. Strašno rad mi je pripovedoval, kako je moral vstati sredi noči in postoriti cel kup stvari, potem pa teči v šolo pet kilometrov daleč. Vmes, med Ježico in Ljubljano, so bila nekoč samo polja. Danes je Ježica del Ljubljane, takrat pa je delovala skoraj kot vas zase. Tudi na Ježici je bilo treba pomagati v hiši in na njivah, čeprav so nas otroke zelo šparali. Ni mi bilo treba pogosto delati, imela sem ogromno prostega časa, ki sem ga zabijala po svoje.

Rada sem se družila z bratranec Vinkotom, sinom tete Rozi, ki je bil malo starejši od mene. Od njega sem se naučila prvih angleških stavkov, ker sem ga poslušala, medtem ko se je učil. Danes živi na Dolgem mostu in se redko vidiva, kot otroka sva pa veliko tičala skupaj, najraje na smetišču na Ježici. Enkrat so naju odrasli zalotili in nama prepovedali hoditi tja, pa sva se spomnila, da imamo tudi doma manjše smetišče. Zraven hiše, v kateri je živela stara mama, je namreč stal hlev za prašiče, zajce in kure, malo dlje pa še eden za krave in kobilu Luco. Za ta drugi hlev, ob katerem je rasla marelica, so odrasli odlagali razbite krožnike in podobno.

Nekaj časa sva se igrala tam, potem sva šla pa nazaj na taveliko smetišče. Ogledovala sva si, kaj vse so ljudje vrgli stran, in ugibala, iz katere hiše bi lahko kaj bilo. Takrat na smetišču ni bilo takih odpadkov kot danes. V glavnem si tam našel odsluženo kuhinjsko posodo. Vse se je kuhalo še na šporgetu na drva, zato so imeli piskri, kozice in ponve črna dna, ki smo jih na dvorišču ribali s peskom. Da so za na odpad, si vedel, ko so v njih zazijale luknje ... Skratka, ko sva se takrat vrnila domov, naju je stara mama razkajfana čakala pred hišo na štengah.

»Ja, kje sta pa bila?« je zatulila ob pogledu na naju.

»Na smetišču, pa kaj!« sva v en glas zarjovela nazaj.

In je šla za hlev po gajžlo ter naju začela v krogih preganjati po dvorišču. Najbrž je tudi na ves glas kričala, da sva mulca frdamana ali nekaj podobnega. Naenkrat sem jaz odnehala, se sesedla na štenge in se začela na ves glas smejati, ker sem dojela, da stara mama že ne bo natepla Vinkota z gajžlo, pa kaj še! Se ne spomnim, da bi bili otroci kdaj tepeni ... Onadva sta se še malo lovila, potem sta se pa vsa zasopla ustavila in začela krohotati skupaj z mano.

Še enega prizora se dobro spomnim z dvorišča stare mame. Včasih smo pojedli tudi kakšno domačo kuro. Otroci smo vedeli, da je treba žival ubiti, če naj bo za kosilo ali večerjo meso. Spomnim se, da je stara mama nekoč ujela eno, ki je bila bele barve, in ji prerezala vrat. Kura jo je najprej do krvi kljunila, potem pa še lep čas tekala po dvorišču brez vratu in glave. Zelo mi je ostalo

v spominu, da je bila bele barve. Belih kur se od takrat bojim, zato je bilo zame kar hudo, ko smo leta zatem klali bele kokoške v predstavi *Pupilija, papa Pupilo pa Pupilčki*.

Kadar sem bila na počitnicah, sem rada pomagala pri opravilih na njivah, čeprav me nihče ni silil delati. Samo vprašali so, ali grem z njimi, in sem takoj tekla zraven. Zemlja v Ivanjem selu je tipično kraška in zaradi tega precej kamnita, zato so tam dolgo pridelovali le osnovno zelenjavo: krompir, korenje, kolerabo, zelje, fižol in podobno. Ampak stric Franc s tem ni bil zadovoljen. Sanjal je o tem, da bi pri hiši imeli lastno moko. Tuhtal in tuhtal je toliko časa, da je ugotovil, kako bi lahko celo na tisti težavni zemlji prideloval pšenico. Dvakrat je sejal in mu je uspelo.

Lažje je bilo sorodnikom na Ježici, kjer so na njivah že od nekdaj rasla tudi žita. Spomnim se, kako me je bodlo v podplate, kadar sem z bosimi nogami stopala po strnišču, ki je ostalo za ajdo ali pšenico ... Ali pa, kako mi je zemlja prijetno mezela med prsti na rokah in nogah, kadar sem pobirala krompir ... Uživala sem in še zdaj se mi zdi *the best* imeti prste umazane od zemlje. Stik z zemljo je bil zame darilo, in to eno največjih, kar sem jih dobila v otroštvu.

Ker sem se pri starih mamah imela tako prima, nisem razumela, da sta me bila starša včasih prisiljena poslati tja, ker sta bila preveč zaposlena in nista mogla poskrbeti zame. Pojma nisem imela, da sta se zaradi tega na tihem sekirala. Uživala sem na počitnicah in se vračala domov polna novih doživetij. Nekoč sem ravno prišla z Ježice,

ko sta me peljala na sprehod. Oči me je držal za roko, mami pa je hodila zraven. Nekaj smo klepetali in sem mamici pomotoma rekla:

»Stara mama! Stara mama!«

Mami se je obrnila vstran, da je nisem videla v obraz, in bila tiho.

»Kaj si rekla?« je vprašal oči.

Ugriznila sem se v jezik in čeblljala naprej, čez nekaj časa pa spet:

»Stara mama! Stara mama!«

Tako mi je stisnil dlan, da se ne da povedati. Najprej sem osupnila, nato pa le stegnila glavo in videla, da mami joka. Bilo ji je hudo, ker ni mogla biti ves čas z mano, čutila se je krivo. Oči je razumel, jaz pa še ne. Tistega stiska dlani ne bom pozabila, prav zbolel me je.

»To je tvoja mami,« je šepnil.

»Ja pa saj vem!« sem zacvilila.

Najlepše je seveda bilo, kadar smo lahko šli na počitnice vsi skupaj. Ker sem še zelo majhna zbolela za hudo angino in je zdravnik rekel, da mi bo morska klima pomagala, smo odkrili Savudrijo. Imel je prav, angina je že po prvih počitnicah izginila za vedno, mi pa kljub temu nismo nehali hoditi na morje. Vsako poletje smo šli v

Savudrijo, kjer so šefi iz očitove službe uredili letovišče za zaposlene. Najprej so postavili šotorsko naselje, nato zgradili počitniške hišice in čisto nazadnje še nobel počitniški dom, kjer smo lahko prebivali v udobnih sobah.

Uživala sem, medtem ko sem plavala in norela po plaži. Ampak najraje se spominjam tega, kako smo pri domačinih kupovali sveža jajčka. Doma jih je mami hranila v steklenem kozarcu z apnom, ki je stal v omari v kuhinji. Na morju ga nismo imeli, zato smo vedno vzeli samo toliko jajčk, kolikor smo jih lahko takoj porabili. Oči jih je preluknjal na dveh koncih in smo jih kar surova popili. Mami jih ni marala, jaz sem pa komaj čakala na to, da oči spet predlaga:

»Zdaj je pa res že čas, da gremo spit en jajček!«

SPOMIN TELESA

Ko sem bila čisto majhna, sem hodila v vrtec, ampak nanj nimam prav lepih spominov. Ker so me otroci tam vlekli za lase, sem večkrat zbežala domov, naslednji dan pa se v igralnici skrivala pod mizo, ker mi je bilo nerodno. In potem je imela mami tega enkrat poln kufer. Odpeljala me je v frizerski salon na koncu naše ulice, kjer so me posedli na konjička, da bi me zamotili, medtem ko je frizer strigel moje lepe, dolge, svetle lase. Nič ni pomagalo, jokala sem kot dež. Ko je končal, sem imela kratko bubi frizuro, ki mi sploh ni bila všeč.

Nekaj časa sem bila prikrajšana za svoj največji užitek, namreč za to, da se mi je v lase ujela burja in jih zmeštrala tako močno, da sva jih z mamico potem komaj razčesali. To, da sem gor zrasla na burji, me zelo določa. Po mojem bi bila drugačna, če me v otroštvu ne bi od časa do časa prepihala. Včasih se je tako razdivjala, da sem se morala oprijeti kandelabra, da me ne bi odpihnila. Ali pa sem se obrnila in naslonila nanjo, da me je držala. To mi je bilo *the best!*

Drugi največji užitek je bilo zame norenje po snegu, ki ga je pozimi zapadlo ogromno. Kadar sem zjutraj stekla k oknu in videla, da je zasul ter pobelil Postojno, me je skoraj razneslo od vznemirjenja. Komaj sem dočakala, da sva se z mamico oblekli in pohiteli ven, kjer so se mi noge do kolen ali pa celo do pasu ugrezale v mehko mrzlotu. Kadar so očistili ceste, so ob njih ostali tako visoki kupi snega, da nisi videl čeznje. Ne samo otroci, niti odrasli niso videli čez!

Tudi ko sem malo zrasla, sem bila dosti raje kakor v vrtcu sama doma. Kadar sem bila sama, sem imela mir, mir pa sem rabila za to, da sem lahko brala knjige. Ogromno sem brala, in to že preden sem šla v šolo. Kadar so bili drugi zdoma, sem se razkomotila na divanu v kuhinji, sicer pa se umaknila v spalnico, čeprav je bilo tam hladno. Pokrila sem se z odejami in brala, brala ... Zastavila sem si cilj, da bom prebrala vse knjige na tem svetu. Doma jih nismo imeli veliko, ker zanje ni bilo prostora, sem jih pa prinašala iz knjižnice. Vse živo sem si izposojala.

»Katero knjigo pa boš?« me je ponavadi vprašala knjižničarka.

»Počakajte, da pogledam,« sem bila zanalašč rada skrivnostna.

Knjig si nisem izbirala glede na pisatelje, ki jih še niti poznala nisem, pa tudi ne glede na zgodbe in junake, o katerih so govorili naslovi. Ravnala sem instinktivno in s sabo vedno odnašala tiste, ki so me pritegnile na prvi pogled. Otroške slikanice me niso zanimale, sem pa oboževala stripe, recimo tiste od Mikija Mustra. Knjižničarkam sem še danes hvaležna, ker mi ni nobena nikoli rekla, da kakšna knjiga ni zame. Kadar sem prednje pritovorila kup knjig, se niso vtikale v moj izbor. To mi je pomenilo neke vrste potrditev. Očitno vidijo, da sem velika in pametna punca, zato razumejo, zakaj berem knjige za malo starejše otroke.

Čeprav sem znala brati, sem se rada pustila crkljati očitu, ki je znal čudovito pripovedovati pravljice. Poleg

igralskega je imel tudi glasbeni talent: v mladih letih je rad igral na violino, kasneje pa na orglice in harmoniko. Obenem pa je bil že od nekdaj za požret čeden, kar se je lepo videlo na starih črno-belih fotografijah, ki smo jih hranili v albumih in škatlah. Staršev nisem nikoli vprašala, kje in kako sta se spoznala, ampak moralo je biti kaj v zvezi s pošto, ker sta bila oba tako mahnjena nanjo. Zaljubila sta se pa sigurno na izletu v Logarsko dolino. To je nekdo ovekovečil na fotografiji pri slapu Rinka, na kateri sta videti do ušes zatreskana.

Včasih je pripovedoval tudi zgodbe o tem, kaj vse sta z mamico počela in kako sta se imela, preden sva se rodili medve z Jasno. Ko je mami še hodila v šolo v Ljubljani, je živela v Rdeči hiši na Poljanskem nasipu. Oči jo je spremljal do tja, nato pa pešačil domov na Ježico. Hecal se je, da je še v redu stanovala, ker pred njo je imel punco iz Kamnika. Tisto je bilo pa res daleč, se je smejal. Kadar je omenil punco iz Kamnika ali pa katero drugo, ki jo je poznal pred mamico, me je zmeraj streslo. Kakšna sreča, da je moja mami iz Ivanjega sela prišla v Ljubljano in sta se lahko spoznala, sem si mislila, kadar sem gledala tiste fotografije.

Edino obdobje, o katerem moja starša nista govorila, je bilo druga svetovna vojna. Takrat sta namreč doživela marsikaj hudega, sploh oči, ki so ga internirali v fašistično taborišče Gonars v severni Italiji. No ja, mogoče kdaj tudi sta, ampak sta imela to finto, da sta zmeraj žlobudrala v tujih jezikih, kadar je bilo treba povedati kaj zares kočljivega. Mami italijansko, ker je pred vojno hodila v italijanske šole, oči pa nemško, ker se je učil v nemških.

Mami in oči

Tako sta se sporazumela, mene in Jasno pa obvarovala pred stvarmi, ki niso bile za najina mlada ušesa.

Ker sta oba starša hodila v službo, sem tudi jaz že zgodaj dobila svoje zadolžitve. Vsak dan sem morala odnesti smeti in pobrisati prah po stanovanju. O madona, kako je bilo meni to težko! Smeti sem še odnesla, brisanje prahu mi je šlo pa blazno na živce. Zakaj moram jaz brisati prah, in to vsak dan? Ampak mami je hotela stanovanje kot iz škatlice. Delala je kot kontrolorka na pošti. En teden dopoldne, en teden popoldne. Kadar sem čakala, da se vrne iz dopoldanske izmene, sem morala še pristaviti krompir, da je bil skuhan, ko je prišla.

Živelimo smo skromno, ampak nam ni nič manjkalo. Jedli smo tisto, kar smo pridelali sami ali pa dobili od soročnikov s podeželja, recimo krompir, fižol, korenje, paradižnik in solato. Mami ni marala kislega zelja, zato ga ni kuhala, pa repe in ohrovta tudi ne. Meso je bilo redko na mizi, zato je bila to velika reč. Najraje sem jedla pohano piško. Pa fižolovo mineštro, govejo juho in tenstan krompir. Po govejo juho me je mami včasih poslala v menzo pod našo hišo.

Kruh je bil tako imenovani enotni in je bil zelo dober, čisto nič ni bilo narobe z njim. Zjutraj smo ga radi namakali v belo kavo ali si nanj mazali marmelado, ki jo je mami kuhala sama, ponavadi iz sliv ali mešanega sadja. Kadar so se nam cedile sline po marelični, me je poslala ponjo v trgovino v mestu, kjer so je imeli več vrst in so jo prodajali še po starem. Prodajalka je imela na drugi strani pulta velike plehnate kante, iz katerih jo je zajela z

žlico, položila na papir, stehala in zavila. Ponavadi sem je kupila deset dek in nestrpno stekla nazaj domov.

Tudi čokolado je mami delala sama, pa karamelne bonbone, ki jih nisem marala in jih še danes ne jem, ne glede na to, v kako lep papir so zaviti. Drugih bonbonov takrat ni bilo, pa čigumijev tudi ne. Ker jih otroci nismo poznali, jih tudi nismo pogrešali. Ko so mulci, katerih očetje so hodili na delo v Italijo, prinesli prve čigumije v obliki cigaret, smo si jih podajali. Ej, daj mi malo, si rekel, pa ga je nekdo vzel iz ust, da si ga še ti požvečil in podal naslednjemu.

Ko se je rodila Jasna in je mami ostala doma na poročniškem dopustu, ji nisem pomagala samo jaz, ampak tudi oči, ki je znal vse mogoče. Popravljaj je čevlje, lepil razbite krožnike, krpal obleko in kuhal kosila, predvsem pa likal ta zoprne stvari, recimo posteljnino. Nikoli pa ni jemal nase mojih zadolžitev in mi dajal potuhe. Starša sta vedno držala skupaj. Bila sta tako usklajena, da sta mi šla na živce. Dopuščala sta mi veliko svobode, ampak obenem postavila tudi jasna pravila. Ven sem lahko šla šele, ko sem naredila vse, kar sta mi naročila.

V Postojni sem se največ družila s tolpo otrok iz železničarskega bloka. Od hudiča smo bili, vse sorte kozlarije smo zganjali, najraje od vsega pa smo seveda počeli točno tisto, kar je bilo prepovedano. Pri miru smo pustili samo sosedo, ki je stanovala tik zraven naše hiše in ime-la čudovit vrt s hortenzijami. Najbrž zato, ker je bila do nas topla, prijazna in radodarna. Tudi tistih hortenzij

ni šparala. Kadar sva se srečali, mi je zmeraj odrezala kakšen cvet za mamico.

Drugim sosedom smo z največjim veseljem grenili življenje. K starejši gospe, ki je stanovala malo višje od nas, smo hodili špegat skozi okno, ker smo vedeli, da jo to spravlja ob pamet, sosedu Tonetu pa smo pljuvali v vodnjak. Pravzaprav nisem prepričana, da sem tudi sama kdaj pljunila vanj, ampak sem imela tako močan občutek za skupnost, da sem se počutila krivo zaradi drugih. Pljunki v vodnjaku so v meni prebudili slabo vest, začele so me mučiti nočne more. Ker je bil sosed Tone mesar, sem sanjala, da me skupaj z drugimi lovi v okrvavljenem predpasniku in z gromozanskim nožem v rokah, čeprav nas je samo podil proč od vodnjaka.

Kadar nisem sanjala o njem, so me tlačile tri druge nočne more: da pred neznancem bežim čez polje, tečem po stopnicah navzdol v klet ali pa z vrha nečesa strmoglavljam v prepad. Z Ježice, kamor sem hodila k stari mami, sem prinesla še moro o luknji v lesenem črnuškem mostu, ki je res obstajala. Podnevi se je nisem bala, ponoči pa sem padala vanjo.

Imela sem še ene sanje, ki so se ponavljale in bile dosti bolj prijetne: da letim skozi neznano hišo z velikimi zevajočimi okni, na katerih ni ne polken in ne šip, potem pa ven in naprej po nebu v neskončnost. Občutek letenja mi je bil božanski, zato sem si razbijala glavo, kako naj ga iz noči podaljšam v dan. Na vsak način sem se hotela naučiti leteti! Tuhtala sem, kako bi to dosegla, in si nazadnje izmislila igro, ki je bila vse otroštvo samo moja

skrivnost: kadar me ni nihče videl, sem tekala v krogih okoli svoje osi in trdno verjela, da bom vzletela. Včasih sem si zaradi tega razbila kolena, ampak se nisem sekirala. Tekala sem in tekala, do onemoglosti.

Oči je bil zaposlen na Republiškem sekretariatu za notranje zadeve, kjer je bil zadolžen za telekomunikacije. Vsak dan se je z vlakom vozil v službo v Ljubljano in nazaj. Prva ura, za katero sem vedela, je bila tričetrt na pet, tedaj se je namreč vračal domov. Ker smo živeli blizu postaje, sem ga hodila čakati. Včasih sva šli ponj z mamico, še večkrat pa sem na peronu stala sama.

Železnica me je tudi sicer blazno privlačila, rada sem se zadrževala v njeni bližini. Vznemirjali so me trušč vlakov, ki so drveli zdaj v eno zdaj v drugo smer, žvižgi lokomotiv in ropotanje vagonov, pa pisan vrvež na peronu, v katerem si lahko videl vse sorte ljudi, ter značilen vonj po lesenih stebrih, ki so se vrstili vzdolž proge in po katerih je bila speljana nevidna elektrika.

Enkrat se je cel kup takih stebrov znašel na dvorišču naše hiše. Pojma nimam, od kod so se vzeli, se pa zelo dobro spomnim, da sem malo pred tem dobila knjigo o cvetočih drevesih. Seveda sem nekega lepega sončnega dne s tisto knjigo v roki splezala čisto na vrh kupa. Še zdaj jo imam pred očmi: imela je bele platnice, na katerih je bila spredaj narisana cvetoča češnja. Sedela sem na vrhu kupa in brala, gledala cvetove na slikah, sanjarila in se verjetno zibala semtertja, ker so se stebri kar naenkrat spodmaknili in me zasuli. Ne vem, kdo me je rešil izpod

tistega kupa, ampak knjigice nisem nikoli več našla. To je bilo zame najhujše!

Obstajajo čutni vtisi, ki si jih telo iz otroštva zapomni za zmeraj. Trušč železnice in vonj po knjigah iz knjižnice, gaženje po globokem snegu ali burja, ki te hoče odpihniti in ti zmeštra lase tako zelo, da se jih ne da več razčesati – vse to me vsakič znova ponese nazaj v Postojno.

Ko sem leta 1979 ob vznožju Nanosa z izjemnim srbskim režiserjem Živojinom Pavlovićem snemala film *Na svidenje v naslednji vojni*, se je vreme iz ure v uro spreminjalo, tako kot je to tam pač običajno. Dogajalo se je, da smo v enem samem dnevu imeli sonce, dež, sneg in še kraško burjo za povrh. Nekateri na *setu* je to blazno skrbelo, mene pa niti najmanj. Ker jaz sem na burji gor zrasla in vem, da je to ljubo zdravje. Seveda sem si takoj razpustila lase!